

સંસ્કૃત બંધવાટિકા

સંપાદક : શાસ્ત્રી હરિકેશવદાસજી (ગાંધીનગર)

ધન્ય છે ઘેલાભાઈને !

- શાસ્ત્રી હરિપ્રિયદાસ (ગાંધીનગર)

મિત્રો ! આજની જે વાત છે તે ગુજરાતના પ્રત્યેક સાહિત્ય જગતે જે ઓગણોતેરા કાળની નોંધ લીધી છે તે સમયની છે. વિ.સં. ૧૮૬૯ નો એ ભયંકર દુષ્કાળ હતો કે ત્યારે ભૂખની ભીષણ આગમાં હજારો-લાખો મનુષ્યોના જીવન હોમાઈ ગયાં હતાં. જ્યારે મનુષ્યોની આ પરિસ્થિતિ હોય ત્યારે પશુઓની તો શું સ્થિતિ હોય તે કલ્પના માત્ર ધૃજાવી દે તેવો એ કાળ હતો. એ સમયે અત્યારના જેવી સુવિધાઓ, સાનુકુળતાઓ પણ ક્યાં હતી કે દૂરદૂરથી અનાજ મંગાવી શકાય. બહુ વિકટ પરિસ્થિતિ હતી. તે સમયે ચપટી અન્ન માટે માણસો વલખાં મારતાં. મૃત માણસોને સળગાવવાની પણ વ્યવસ્થા ન થઈ શકે ત્યાં પશુઓની તો શું વાત ! મૃત પશુઓ અને મનુષ્યોના હાડપિંજરોથી ગામની ભાગોળો ઉભરાતી હોય તેવો ભીષણ દુષ્કાળ.

આજે આપણે જેમની વાત વાંચવી છે તે લોયા ગામના કોળી હરિભક્ત ઘેલાભાઈ અને તેમના પત્ની પણ આ દુઃખદ સ્થિતિમાં ફસાયા હતા. આવા દુઃખના સમયે પણ પરમાત્માના આશ્રયનું બળ રાખી પરિસ્થિતિનો સામનો કરતા હતાં. એવામાં ત્રણ ત્રણ દિવસના ઉપવાસ થયા ત્યારે આ દંપત્તિએ વિચાર કર્યો કે ભગવાનને યાદ કરીને આપણે કોઈ પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. પછી તેમાં સફળતા મળવી કે ન મળવી તે તો ભગવાનના હાથની વાત છે. અહીં આ વિકટ પરિસ્થિતિ છે તો આપણે તળગુજરાતના વિસ્તારોમાં થોડો સમય જતા રહીએ ને ત્યાં મહેનત મજૂરી કરી આ કપરો સમય પસાર કરી નાંખીએ.

ઈષ્ટદેવને પ્રાર્થના કરી ઘર બંધ કરી દંપત્તિ પરમાત્માનું નામ સ્મરણ કરતાં લોયાથી તળગુજરાત

તરફ ચાલ્યા જાય છે. પતિ થોડાં આગળ છે અને પત્ની પાછળ ચાલ્યા આવે છે. રસ્તામાં જ્યાં ત્યાં ક્યાંક ભીખ માંગીને તો ક્યાંક મહેનત મજૂરી કરી જે મળે તેમાંથી નિર્વાહ કરતા આગળ વધી રહ્યા હતા. રસ્તે ચાલતા એક દિવસ રસ્તા પર પડેલો સોનાનો હાર ઘેલા ભગતની નજરે દેખાણો. ભગત વિચાર કરે છે કે આ કોઈનો હાર પડી ગયો લાગે છે. મારા ઈષ્ટદેવની આજ્ઞા છે કે પરધનનો સ્પર્શ ન કરવો. મને તો તે લેવાનું મન ન થયું પણ આ પરિસ્થિતિને લીધે કદાચ મારી પત્નીનું મન લલચાય તો ! આ વિચારથી તેમણે તે હાર પર ધૂળ વાળી દીધી ને આગળ ચાલ્યા. પત્નીએ આ જોયું તેથી થોડી ઝડપ વધારીને પાસે આવી પૂછ્યું. પતિદેવ ! તમે શું કરતા હતા ? ઘેલાભાઈએ બધી વાત જણાવી. ત્યારે તેમના પત્ની કહે, આપણે સ્વામિનારાયણ ભગવાનના ભક્ત છીએ. તમને તો કદાચ એ હાર દેખાયો પણ મારે મન તો પારકું ધન એ ધૂળ જ છે. ધન્ય છે આવા ભક્તોને !!!

હજુ તો માંડ પંદર-વીસ ડગલાં આગળ ચાલ્યા હશે ત્યાં એક ઘોડેસ્વાર ને આવતો જોયો. તેણે નજીક આવીને ઘેલા ભાઈને હાર વિષે પૂછ્યા કરી ત્યારે ભગતે કહ્યું કે હા, અમે હાર જોયો છે તે ત્યાં છે ને અમે તેના ઉપર ધૂળ વાળી છે. તે તમે લઈ લ્યો. પેલો ઘોડેસ્વાર ત્યાં જઈને હાર લઈને પાછો આ ભગત પાસે આવ્યો ને હાર બતાવવા બદલ બક્ષિસ આપવા લાગ્યો. પછી આશ્ચર્ય સાથે પૂછવા લાગ્યો કે અત્યારે આ કઠણ સમય છે તેમાં પણ આ એકવીસ તોલા સોનાના હારને જોઈને તમારું મન લલચાયું નહીં !! તમે કોણ છો ? ઘેલાભાઈએ પોતાનો પરિચય આપતા કહ્યું - અમે કોળી છીએ ને લોયા ગામના છીએ. અત્યારે ગુજરાત બાજુ મજૂરી અર્થે જઈએ છીએ. અમે સ્વામિનારાયણ ભગવાનના ભક્ત છીએ માટે અમે એ હાર લીધો નથી. અને અમારે આ બક્ષિસ પણ જોઈતી નથી. અમને તો મહેનતના રોટલા જ મીઠાં લાગે. આ બક્ષિસ લેવી હોય તો આખો હાર સંતાડી ન દેત ! ?

ઘોડેસ્વારને તો ભગતની આ વાત સાંભળી ખૂબ નવાઈ લાગી. તદ્દન ગરીબ, આવો દુષ્કાળ ને તેમાં આ નિર્જન રસ્તામાં પડેલો આવો કિંમતી હાર જોઈને પણ જેમનું મન લલચાયું નહીં તે આત્મા કેવો બળવાન હશે !! આવા એ ભક્તના ભગવાન કેવા મહાન હશે !! જેઓના આશ્રયથી આવા ગરીબ લોકોએ પણ આવા ઉચ્ચ સંસ્કારને પ્રાપ્ત કર્યા છે. તે મનોમન સ્વામિનારાયણ

શ્રી સ્વામિનારાયણ

ભગવાનને નમસ્કાર કરવા લાગ્યો. ભક્તના આટલા સદ્વર્તને તો આ ઘોડેસ્વારના અંતરમનના તમામ પડ સાફ કરી દીધા. ને તેના શુદ્ધ થયેલા અંતરમનમાં સ્વામિનારાયણ ભગવાનની ભક્તિના અંકુર ફૂટ્યા. ધન્ય પ્રભુ! તમે તો ખરા ચારિત્ર્ય નિર્માતા છો. તમારા પ્રસંગથી કેવા કેવા મનુષ્યો પણ આવા ઉત્તમ ચારિત્ર્યના ધારક બન્યા છે. તમે આવા મનુષ્યોના હૃદયમાં સદ્વૃત્તિની, સત્ચારિત્રની જ્યોત પ્રગટાવી છે. એવા હે જ્યોતિર્ધર! હે પરમ દયાળુ સ્વામિનારાયણ ભગવાન ! મને તમારો આશ્રિત કરો.

થેલા ભાઈએ તો આ કાળને ભગવાનની કૃપાથી મહેનત દ્વારા સહજ રીતે પાર કરી દીધો પણ એની સાથે એક જીવના અંતરમાં પણ સ્વામિનારાયણ ભગવાન પ્રત્યેની ભક્તિ અને સત્સંગનો દીવો પ્રગટાવ્યો.

બાળ મિત્રો ! આ વાત વાંચીને આપણે પણ એક વાતનું સતત અનુસંધાન રાખવું જોઈએ કે આપણું ચારિત્ર્ય એવું હોય કે જેથી આપણા ઈષ્ટદેવ, આપણા સંતો પ્રત્યે અન્ય મુમુક્ષુ જીવોને પણ સદ્ભાવના થાય. અને તેઓ આવા પરમદયાળુ ઈષ્ટદેવનું ભજન કરી સુખી થાય તો આપણને સહેજે સહેજે આખું બ્રહ્માંડ તારવાનું પુણ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે.

ગુરૂ બિન જ્ઞાન નહીં

- નારાયણ વી. જાની (ગાંધીનગર)

જ્ઞાનની પ્રાપ્તિની જીજ્ઞાસાને અને ઉંમરને કોઈ સંબંધ નથી. આમ, આપણી સંસ્કૃતિએ તો પચીસ વર્ષ સુધીના સમયને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટેનો શ્રેષ્ઠ સમય ગણાવ્યો છે. પણ ઘણીવાર જુદું પણ બની શકે.

એક નગરમાં પ્રભુદાસ નામે એક મુમુક્ષુ જીવ રહેતો હતો. યુવાન અવસ્થા અને લગભગ પાંત્રીસ વર્ષની ઉંમરે પહોંચેલા આ પ્રભુદાસના મનમાં જ્ઞાન મેળવવાની જીજ્ઞાસાએ જન્મ લીધો. તેનો સાથ આપવા વૈરાગ્યએ પણ તૈયારી કરી.

એક દિવસ આ પ્રભુદાસને વિચાર થયો કે આ શું ? બસ આમ જ જીંદગી પુરી કરી નાંખવાની ? સંસારના વ્યવહારના આ ચક્રનો તો કોઈ અંત જ નથી. શું આનું નામ જ જીવન ! શું માનવ જન્મની આ જ ફળશ્રુતિ ! આ માનવ જન્મ અતિ દુર્લભ પ્રાપ્તિ છે. તેનો ઉપયોગ કરીને

પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર જે કરી લેવામાં આવે તો હું ધન્ય થઈ જાઉં. આવા વિચારો સાથે પ્રભુદાસે ગૃહત્યાગ કરીને વનની વાટ પકડી લીધી. આ એ સમય હતો જ્યારે જીવાત્માઓને સાચા ગુરૂની શોધ માટે વનમાં ફરવું પડતું. સાચા ગુરૂની પ્રાપ્તિ કરવાના વિચારે આ પ્રભુદાસ વનવગડાં, નદી-નાળાં પસાર કરી રહ્યો છે. ટાઢ, તડકો, ભૂખ-તરસ આ બધું તો પ્રભુદાસને જાણે કે રમત માત્ર જણાતું હતું. એનું કારણ હતું કે તેમનામાં ભગવાનને સમર્પિત થઈ જવાની, સાચા ગુરૂ પાસેથી જ્ઞાન મેળવવાની સ્વયં સ્ફૂરણા જાગૃત થઈ છે.

જેને ગુરૂ મેળવવા હોય, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી હોય તે ઠીલા પોચા રહે કેમ ચાલે ? કારણ કે હરિના મારગે શૂરવીર જ ચાલી શકે છે. આ રીતે ચાલતાં, રખડતાં-આથડતાં થોડા દિવસો પછી એક નદી કિનારો દેખાયો. નદી કિનારે કોઈ સંત-મહર્ષિનો આશ્રમ જોતાંની સાથે આ પ્રભુદાસના અંતરપટમાં ખાત્રી થઈ કે આ સ્થાન મને પ્રભુ મેળવવામાં ચોક્કસ મદદરૂપ થશે.

પ્રભુદાસે જ્યાં આશ્રમમાં પ્રવેશ કર્યો પણ ત્યાં કોઈ દેખાયું નહીં તેથી વિસ્મય પામ્યો. પણ ત્યાં તો એકદમ નાક ફાડી નાંખે તેવી ભારે દુર્ગંધ આવવા લાગી. દુર્ગંધના માર્ગે આગળ ચાલતા જોયું કે એક વૃક્ષ નીચે એક મહાત્માજી બેઠા છે. તેમનું આખું શરીર સડી ગયેલું અને તેમાંથી પાક અને પડું નીકળતાં હતા. પાસે કોઈ ઉભું પણ રહી ન શકે તેટલી દુર્ગંધ. આ પ્રભુદાસે તો હિંમત એકઠી કરીને પાસે જઈને નમસ્કાર કર્યા અને પોતે શા માટે અહીં આવ્યો છે તે વાત કરી. જ્ઞાનોપદેશ કરવા માટે વિનંતી કરી.

પેલા મહાત્મા કહે છે કે આવી પરિસ્થિતિમાં હું કેવી રીતે જ્ઞાન આપી શકું ! તેમ છતાં તારી ઈચ્છા હોય તો પહેલાં મારી સેવા કરી મને સાજો કર તો પછી તને જ્ઞાન આપી શકું. સાચી ટેક અને લગની વાળા આ પ્રભુદાસે ગુરૂ પાસે રહી સેવા કરવાની ઈચ્છા પ્રગટ કરી. મહાત્માજીએ જાણે રાહ જ જોઈ રહ્યા હોય તેમ સેવા બતાવવાની શરૂઆત કરી દીધી.

મહાત્માજી કહે - આ મારા શરીરે જે ભારે રોગ થયો છે તેનું કારણ એ છે કે આ નદીનું પાણી મને અનુકુળ આવતું નથી. અહીંથી બે માઈલ દૂર બીજી નદી છે ત્યાંથી પાણી ભરી લાવવું પડશે. પ્રભુદાસે આમ તેમ નજર

શ્રી સ્વામિનારાયણ

દોડાવી પણ કોઈ પાત્ર દેખાયું નહીં. તે ચાલ્યો, ગામમાં જઈ ભિક્ષા માંગી અને તે ભિક્ષામાં પ્રાપ્ત થયેલું અન્ન પ્રજાપતિને આપી તેના બદલામાં ઘડો ખરીદ્યો. જે નદી મહાત્માજીએ બતાવેલી ત્યાં જઈ ઘડામાં પાણી ભર્યું ને આશ્રમમાં આવી ઘડો ગુરુ ચરણે મૂક્યો. ત્યાં તો ગુરુ એકદમ બિજાયા. લાલધુમ મોટી આંખો કરીને ભારે તિરસ્કાર કર્યો ને ઘડો લાત મારી ફોડી નાખ્યો. આ નવો ઘડો બરાબર સાફ કર્યા વિના ભરી લાલ્યો. એટલી પણ ખબર નથી પડતી તને ? પાછો જ્ઞાન મેળવવા નીકળી પડ્યો છે. ઘણું ઘણું સંભળાવી પછી બીજો ઘડો ભરી લાવવા કહ્યું.

પ્રભુદાસ પાછા ગામમાં ગયા. ભિક્ષા માંગીને ભિક્ષાના અન્ન સાટે બીજો નવો ઘડો ખરીદ્યો. આ વખતે બરાબર ધોઈ સાફ કરી પછી તે ઘડામાં પાણી ભરી લાવીને ગુરુ ચરણે મુકતાં જ ગુરુના ગુસ્સાનો કોઈ પાર ન રહ્યો. અપશબ્દો પર અપશબ્દોનો જાણે કે વરસાદ તુટી પડ્યો. તું તો મારો ગયા જન્મનો શત્રુ લાગે છે. આટલા દૂરથી આ પાણી લાલ્યો છે પણ ઉપર કશું કપડું પણ ઢાંક્યું નથી. આ પાણી ઉપયોગમાં લેવાથી તો ગમે તે થઈ શકે. એમ કહી આ ઘડો પણ ફોડી નાખ્યો ને ફરીથી પાણી લેવા જવાની આજ્ઞા કરી.

પ્રભુદાસ ત્રીજીવાર પાછા ગામમાં ગયા. આ વખતે તો ભિક્ષા મેળવવામાં પણ મુશ્કેલી પડી. જેમ તેમ કરતાં ભિક્ષા માંગી ફરીથી પાણીનું પાત્ર ખરીદ્યું. ઢાંકણ પણ લીધું ને ફરી પાછો નદીએ પહોંચ્યો. હવે તેના મનમાં વિચારો બદલાયા. આવા કોધી ગુરુ પાસે રહીને કેવી રીતે જ્ઞાન મેળવી શકાશે ! આના કરતાં તો હવે અહીંથી જ પાછો ચાલ્યો જાઉં. કોઈ બીજા ગુરૂ મળે તો તેમની પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીશ. આ વિચારને વશ થઈ પ્રભુદાસ ઘડાને નદી પાસે જ મુકીને ચાલતા થયા છે ત્યાં તો આશ્ચર્યમ્ ! ઘડામાંથી અવાજ આવે છે.

કોદારેણ વિદારીતા વસુમતી પશ્યાદ્ ખરા રોહણમ્;
ચરથ્યાપીષ્ટ કુલાલપાદહનનં દંડેચ ચકંભ્રમમ્.
રજવા છેદ ઉતાડનય દહનં એતદ્ધિસોટં મયા;
ગ્રામ્ય સ્ત્રી કરટંકણં બહુકૃતં તન્નોડપિ દુઃખં મહત્.

આ અવાજ સાંભળી પહેલાં તો પ્રભુદાસ આમ તેમ નજર લગાવે છે. કોઈ દેખાતું નથી ને આ અવાજ ક્યાંથી ! ત્યાં તો ખાત્રી થઈ કે આ ઘડો જ બોલે છે. કેટલો સુંદર ઉપદેશ આ ઘડાએ આપ્યો ! આ એક જ શ્લોકમાં ઘડાએ

પોતાની આપવિતીનું વર્ણન કર્યું છે.

પહેલાં માટીના રૂપમાં હું પડ્યો હતો. ત્યાં કોઈ પ્રજાપતિએ આવી મને કોદાળીના ઘા માર્યા. અને મને પૃથ્વીથી છુટો કર્યો. પછી ગધેડા પર મને બેસાર્યો. અરરર.... કેવા પાપનું આ ફળ હશે કે જેના લીધે મને આ ખરારોહણ કરવું પડે ! પછી તો ધોકા માર્યા, લાતો મારી અને મારી કાયાને ખૂંદી નાંખી. પછી તો મને ફરતા ચક્ર પર ચઢાવી જે ધુમાલ્યો જે ધુમાલ્યો.... મને તો ચક્રર આવી ગયા. પછી ટપલાં માર્યા, તડકે બરાબર તપાલ્યો. વળી એટલાંથી સંતોષ ન થયો તો અગ્નિના નિભાડામાં નાંખી મને બાળ્યો. આટઆટલા દુઃખો સહન કરી હું તૈયાર થયો છતાં સંતોષ ન થયો હોય તેમ જે કોઈ બહેનો ખરીદવા આવે તે ટકોરા મારી મને પાસ કે નાપાસ કરે. આજે મને આનંદ હતો કે ભલે મેં આટઆટલું સહન કર્યું પણ હવે હું એક ઋષિ મહાત્માના કામે લાગીશ. પણ તું મને એટલી તો દયા કર કે મને ગુરૂના આશ્રમ સુધી મુકીને પછી ભલે તું ચાલ્યો જજે.

તને મારા જેટલું તો દુઃખ નથી વેઠવું પડ્યું. તો પછી શા માટે આવા સિધ્ધ મહાત્માનો ત્યાગ કરે છે ? કસોટી સિવાય તો કોઈની પણ કિંમત નથી થતી. ઘડા પાસેથી આ ઉપદેશ સાંભળ્યો ને પ્રભુદાસે પાછી હિંમત કરી ઘડો સાફ કરી ભર્યો, ઢાંકણ ધોઈ ઉપર મૂક્યું ને ઘડો ઉપાડી આશ્રમમાં આવ્યો. જ્યાં પ્રવેશ કર્યો ત્યાં આશ્ચર્ય !! જે મહાત્મા રોગથી ઉભા પણ નહોતા થઈ શકતા તે એકદમ સામા આવ્યા. તેમના શરીરે રોગનું કાંઈ નામોનિશાન પણ નહોતું. તેઓ પ્રભુદાસને બહુ રાજીપા સાથે આશ્રમમાં લાવ્યા. મહાત્માજી કહેવા લાગ્યા વત્સ ! તારી પરીક્ષા કરવા મેં આ યોગ પ્રભાવ સર્જ્યો હતો.

તારામાં મેં પાત્રતા જોઈ પણ તારી ધીરજ ખુટી પડી તેથી ઘડા દ્વારા મેં જ તને હિંમત આપી છે. હવે તે ઉપદેશને ટકાવવા જેટલી પાત્રતા મેળવી છે. હવે હું તને જ્ઞાન આપવા તૈયાર છું.

પ્રભુદાસ તો રાજી રાજી થઈ ગયો ને ગુરૂ ચરણે નમન કરી ગુરૂ ચરણે થયો. મિત્રો ! હવે તો કેટલી બધી સરળતા છે. આપણે તો આટલી બધી પરીક્ષામાંથી પસાર પણ નથી થવું પડ્યું. આપણને તો આપણા ઈષ્ટદેવ સ્વામિનારાયણ ભગવાને ધર્મવંશી ગુરુ ગોતી આપ્યા છે. ભગવાનની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલા ગુરૂ અને સત્સંગનો લાભ લઈ જીવનને ધન્ય બનાવીએ.